

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EȘCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:

Pe un an: cor. 10.
Pe 1/2 an: cor. 5.
În străin.: cor. 12.
Numărul 50 bani.

REDAȚIA:

Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan
Roșianu, Dr. Alexandru Ni-
colescu, Dr. Alexandru Rusu și
Dr. Ioan Coltor.

Redacția și Admi-
nistrația:
»Cultura Creștină«.
Balázsfalva.

În jurul conferenței episcopoești din Blaj.

Pe lângă conferența obișnuită a episcopatului catolic maghiar — de care ne-am ocupat într'un număr trecut —, primăvara acestui an ne-a adus și o conferență, mai puțin obișnuită, dar care credem că se va obișnui tot mai mult, — a episcopilor provinciei noastre mitropolitane. Ea s'a ținut sub prezidiul I. P. S. S. mitropolitului Mihályi, aici în Blaj, în 25—26 Aprilie, participând pe lângă episcopii noștri, cari s'au înfățișat cu toții, și membrii capitolului nostru mitropolitan, precum și câte un delegat al capitelor din diecezele sufragane.

Asupra hotărîrilor meritorice ale conferenței se păstrează — cum e și firesc de altfel — secretul oficios și abia un scurt comunicat, publicat în fruntea Nr. 42 (28 Aprilie) al „Unirii“, ne deslușește întru câtva asupra desbaterilor foarte importante ale celor doue zile. Din acesta știm, că „s'a statorit procedura comună de urmat la plănuita revizuire a bullei „Christifidelis“; s'a fixat îndreptățirea preoților trecuți dela noi la noua dieceză de-a participă la fondurile de ajutorare ale diecezelor românești la cari acei preoți au contribuit cu taxele lor — dar așa că până când vor fi în viață (?) vor avea să contribuiască și pe mai departe la acelea; s'au luat măsuri pentru îngrijirea sufletească a fraților emigrați în statele unite ale Americii de nord; s'a hotărît a se face noue demersuri pentru regularea beneficiilor canonicești, cari acum au rămas înapoia salarelor profesionale dela gimnazii și preparandii; s'a luat act despre dobândirea unei biserici și case din Roma dedicate provinciei și ritului nostru românesc“.

Biserica și casa din Roma — asupra căreia sperăm, să putem reveni mai pe larg într'un număr viitor —, chestia regulării beneficiilor canonicești și a măsurilor ce sunt de a se lua pentru îngrijirea sufletească a credincioșilor noștri din America, sunt toate chestii de mare importanță pentru viitorul bisericii noastre, dar în fața chestiunii vlădiciei de Hajdudorogh, respective a revizuirii bullei „Christifideles“ importanța lor dispare.

Hajdudoroghul a ajuns să fie pentru biserica noastră mai mult decât o chestiune de viață, mai bună sau mai rea, ea este — putem zice — deadreptul o chestiune de existență, dela rezolvirea norocoasă a căreia atârnă întreg viitorul acestei biserici. Cea mai mare parte a debaterilor a trebuit deci să se învârtă în mod firesc în jurul acestei chestiuni, dupăcum reiese aceasta și din împrejurarea că în seria obiectelor discutate, comunicatul o pune la loc de frunte. Comunicatul nu ne destăinuiește nimic în ce privește meritul hotărârilor luate, ne spune numai că s'a statorit „procedura comună de urmat“, și noi avem convingerea, care nu credem să ne înșele, că această procedură s'a statorit — pentrucă așa a *trebuit* să se statorească — în senzul unei revizuirii favorabile existenței și viitorului bisericii noastre. Numai așa a avut înțeles ca conferența să se mai ocupe și de beneficiile canonicești, de păstoria credincioșilor din America și plane de biserica și casa din Roma, care vrea să fie o garanță a Romei, că provincia noastră mitropolitană și ritul ei — căroră va fi dedicată — vor rămânea *românești*. Fără o revizuire favorabilă nouă, abia credem adecă să fie putere, care să poată oprî ruina bisericii române unite, rostul și menirea strălucită a căreia abia viitorul e chemat să le pună în adevărata lor lumină...

Dar va trăi biserica noastră, pentrucă *vrem* să trăiască. În prevederea Romei, în promisiunile guvernului și mai presus de toate în dragostea față de biserica lor a iubiților noștri arhieriei avem toate garanțiile că această voință a noastră va ieși biruitoare.

În nădejdea acestei biruințe salutăm cu bucurie și celelalte hotărâri ale conferenței episcopești, căreia îi dorim o rodnică continuare... *la toamnă*.

Dr. ALEXANDRU RUSU.

Din viața și activitatea primului episcop sufragan român din Oradea-mare Meleție Kováts (1748—1775).

(I).

I. Familia Kováts.

După pacea dela Carloveț (1699), prin care s'a pus capet războiului de 14 ani dintre împăratul Leopold I și sultanul turcesc, multe familii sârbești și macedo-române au părăsit patria lor veche și au imigrat în Ungaria. Incepute odată aceste imigrări, nu mai conținesc nici după 1700. Drept, că nu mai vin deodată câte 36,000 familii, ca în 1690 sub patriarhul Arsenie Cernoevici, dar rând pe rând familiile creștine împopulează părțile sudice ale Ungariei, Bănatul, părțile Ineului, ajungând până la Oradea și Diosig, în Bihor. Intre familiile mai târziu imigrate este a se înșira și familia Kováts. Ea încă pleacă din Macedonia, părăsind vatra părintească și, luând cu sine cele mai necesare, între lupte continue, ajunge după multe peripeții, în comitatul Aradului și se așează în părțile Ineului (Borosjenő), probabil în Bocsig. Aici își desface avutul, și continuă ocupația obișnuită în patria veche, dând copiilor creșterea necesară.

Kováts, tatăl, avea doi feciori, pe Meleție și pe Gheorghe, iar soția lui a doua îi aduse pe fiul ei, Nicolae Kondorossy. Gheorghe și Nicolae au îmbrățișat cariere civile, iar Meleție îmbrățișează cariera preoțească. La 30 Maiu 1752 Meleție, ajuns deja episcop, suplică la împărăteasa Maria Terezia, ca luând în considerare meritele fraților săi, Gheorghe Kováts și Nicolae Kondorossy, să le dea titlul de nobil¹⁾. Cererea lui Meleție o sprijinește și comitatul Bihor, iar împărăteasa la rândul ei, cu datul de 2 Ianuarie 1754 îi împlinește cererea. Gheorghe a repausat în Oradea la 24 Iulie 1766, lăsând după sine un orfan, pe Mihaiu, născut în Beiuș în anul 1751. Acest Mihaiu își face studiile în Buda, Oradea și Viena; în 1773 intră în serviciul comitatului Bihor, ca jurat, iar în 1778 se căsătorește cu Iulia Szebeni, care moare fără urmași în 1781. În 1783 se însoară a doua oară, luând de soție pe baroneasa Ana Maria de la Fontaine de Heldenfeld, fiica colonelului Emanuil de la Fontaine, care moare de asemenea fără familie

¹⁾ Arhivul cottoului Bihor. Protoc. 1752.

în 1791. A treia soție i-a fost Magdalena Cseh, carea l-a dăruit cu trei prunci: Emeric, Carol și Ludovic. Carol a murit îngrabă, Emeric a luat de soție pe Iulia Somogyi, cununându-se în Șimand (cot. Arad), la 6 Maiu 1816. El a părăsit ritul oriental, cu întregă familia, îmbrățișând ritul latin¹⁾. Episcopul Samuil Vulcan, pe la 1816, îl întreabă pe Dumitru Țichindeal, într'o scrisoare, despre acest Emeric, ajuns pe atunci vicecomite al cottului Arad, că nu este oare ceva descendent al familiei române Kováts, din care-și dusesese originea și episcopul Meleție, însă Țichindeal i-a rămas dator cu răspunsul. Eu cel puțin n'am dat de el. Azi mai trăește din familia aceasta nepotul lui Emeric, Dl Kováts Ákos, protoinginerul cottului Timiș.

Meleție Kováts s'a născut la 1707 în orașul Nagusta, în Macédonia, din părinți gr.-orientali. În 29 Iunie 1734 primește ordurile sacre dela episcopul de Arad Isaia Antonoevici. După tradiția familiară — comunicată mie de un membru al familiei dlui protoinginer Kováts Ákos —, Meleție ajunge mai întâiu preot în Bocsâg (cot. Arad), iar mai apoi arhimandrit al mănăstirei Hodoș-Bodrog. După altă versiune însă, Meleție a fost preot în Fugyi-Vásárhely (sat lângă Oradea).

Pe vremea aceasta se porniseră mișcările de unire în Bihor. Episcopii, preoții și poporul vorbeau, se certau, ba se și băteau pe tema aceasta. De unde nu e mirare, că și Meleție a intrat, vrând, nevrând, în curentul acesta. Influențat atât de adevărurile religiei catolice, cât și de favorurile acordate preoților uniți de către împăratul Carol, în 1736 abjură schisma și face mărturisirea credinței catolice în fața episcopului romano-catolic din Oradea, Ioan Okolicsányi²⁾. După abjurarea schismei, Meleție ajunge preot gr.-catolic în Diosig, apoi în Oradea. În ambele locuri are conduită exemplară și modestă,

¹⁾ Cfr. Temesvármegye nemes családjai, vol. III. p. 63—4.

²⁾ Dl N. Firu în broșura intitulată: „Date și documente cu privire la istoricul bisericii gr.-or. române din Oradea mare“, afirmă (p. 8), că Meleție „a fost preot ort. român în Diosig — și că pentru purtare rea a fost ridicat de episcopul Aradului din post, tuns și ras“. Dl N. Firu ia însă și această aserțiune, ca multe altele, din vânt; o face probabil de dragul „venerabilelor consistoare“. Față cu aserțiunile ieftine ale DSale servească-ne de document scrisoarea ce urmează a episcopului P. Forgách: „Paulus II., praesentibus significamus, quibus expedit universis, quod Melitheus Kovács ex parentibus legitimo matrimonio junctis schismaticis ortus in Regno Macedoniae, et in civitate Nagusta ejusdem loci etiam a

aşa că în bulla papală i-se opune schismei caşi contrast „vieaţa curată şi onestă“, despre ce, precum şi despre deosebite virtuţi ale lui, ni-se dau dovezi demne de toată încrederea. (Aşa bunăoară despre tăria sufltească, cu care a administrat parohia sa pe timpul bântuirii colerei în Bihor¹⁾). Considerând episcopul Nicolae Csáky aceste daruri îl pune arhidiacon peste cottul Bihorului, iar mai târziu în 1746, după moartea lui Vasile Hatăş, candidatul în primul loc la vîldicie, clerul şi poporul român, nu numai lui Csáky, ci şi lui P. Forgách îl recomandă de episcop, ca pe un bărbat vrednic de iubire, vărsat în ştiinţă şi capabil să conducă turma concrezută lui²⁾).

II. Meleţie ajunge episcop sufragan în Oradea.

Episcopul orădan, contele Paul Forgách, încă de pe vremea când era vicar al episcopului conte Nicolae Csáky, se convinsese, că turburările ivite de atâteaori între Români, numai un episcop de origine român ar putea să le liniştească. Şi pacea dintre Români însemnă pentru el linişte şi ca episcop, şi ca comite suprem al comitatului. Deja în programul de

schismatico quidem Parocho Anno 1707 ritu graeco baptisatus et Anno 1734, 29. Iunii in Hungaria ab Isaia Antonovics Episcopo itidem schismatico quidem Aradensi susceperit omnes ordines, ipsum quoque Presbyteratum ex Literis Testimonialibus authenticis a nobis visis recognoscimus. Quia vero idem Melitheus Kovács in anno videlicet 1736 schisma ejurasset atque in manibus Dni Ioanis Okolicsányi ejusdem temporis Eppi Oradiensis Professionem Fidei deposuerit, ac Sacram Unionem susceperit, ab eoque tempore Parohum tam Dioszeghini Dioecesis Varadiensis, tam vero in hac Civitate Varadiensis exemplariter modesteque conversatus egerit, et nec tempore grassantis Pestis oves sibi concreditas deseruerit, immo Districtus Varadiensis Clero Graeci Ritus Archidiaconus fructuose Annis pluribus non solum paefuerit, verum etiam ab eodem Clero pro suffraganeo Episcopo scientia sufficienti instructus non solum Domino Eppo Varadiensis meo Praedecessori, verum etiam mihi existit repraesentatus, adeoque tanquam dignus a suisque acceptus, ut pro ulteriori emolumento Sanctae Ecclesiae sacraeque Unionis firmamento valeat in Episcopum suffraganeum seu auxiliarem consecrari, et hoc in passu apud Beatissimum Patrem instituimus. Datum ex Curia nostra Varadini die, anno 1748.

Arhiv. episcopiei rom. cat. Orade.

¹⁾ Vezi Bunyitay, Biharvármegye oláhjai és a vallás-unio. Bpest 1892. p. 55.

²⁾ Dacă Meleţie ar fi avut „purtare rea“, precum greşit afirmă Dl Firu, nici când n'ar fi ajuns să poarte mitră. Purtarea rea, amintită de Dl N. Firu, va fi stat deci probabil în alipirea lui Meleţie la Sta Unire, respective în îmbrăţişarea aceleia.

lucrare al episcopului său, el ia, ca unul dintre cele mai marcante puncte, ridicarea unei episcopii de rital grecesc. Ajuns apoi episcop, lucră din răspuțeri pentru realizarea acestui program. Pașii necesari se făcuseră încă în 1746 sub predecesorul său și nu fără de succes. Că înainte de păștorirea lui totuși nu s'a ajuns la un episcop român, este de a se atribui singur împrejurării, că candidatul la episcopie, protopopul Bihării Vasile Hatăș, într'aceea murise. Trebuia acum să afle altă persoană. Aceasta nu era lucru chiar ușor, căci pe cum ne spun scrisorile lăsate de preotul Petru Gergelyfi (din Fugyi-Vásárhely), pe vremea aceasta¹⁾, dintre Români singur Moise Dragoși aveă teologie; el eră însă prea tinăr. Alți doi Români, cari mai puteau veni în combinație: Toma Popovici și Teodor Bubia, erau apoi și mai tineri (de 15—16 ani), iar preoții trecuți la poruncă dela rital latin la cel orienal, ca Petru Gergelyfi, Grigorie Csillagházy ș. a., încă nu stăpâneau bine limba românească, iar de altă parte eră de temut, că Români uniți, jaluzi pe limba și obiceiurile lor, informați dela ai lor ori dela neuniți despre trecutul acestora, vor provoca turburări asemenea celor de pe vremea paterului László (1725—27). Intre astfel de împrejurări, în cele din urmă episcopul, la recomandarea clerului și poporului român, își aruncă privirea asupra protopopului din Orade-Ujváros, Meleție Kovács, om cu râvnă în cele bisericești, iubit de ai săi, însă cu puțină învățătură. În strimtoarea în care se află eră însă bun și acesta.

Episcopul Forgách își ocupă scaunul în 22 Februarie 1748 și încă în luna aceasta sușterne cauza episcopiei sufragane la Roma, deliniind totodată și modalitățile, cum are să fie instituit episcopul. Lipsa unui episcop de rital grecesc o motivează cu următoarele:

1. Sunt deja mai mult de 100 parohii unite, numărând 40,000 suflete, cătră cari sunt de a se adauge cele vre-o 50,000 suflete, cari s'ar puteă converti²⁾, și astfel atât pentru divergința de rit, cât și pentru mulțimea credincioșilor este necesară instituirea unui vicariat.

2. Poporul de rital grecesc se rupe de comun ușor de biserica catolică latină, și aceasta se întâmplă de regulă la

¹⁾ Vorbește despre anii circa 1750.

²⁾ Precum am arătat în nr. 16, anul 1913, pag. 489 și urm. ale acestei reviste: nu 100, ci aproape 200 parohii erau trecute la unire.

întreținerea episcopului său, de aceea este de părere, că episcopii, cari se vor denumi, să se constituiască de așa, că atât în ființa lor (tam in esse), cât și în acțiunile lor să atârne dela episcopul latin de Oradea.

3. Drept remunerațiune, din massa episcopului latin, destinată de altmintrelea pentru înființarea de parohii, i-se asigură o rentă anuală de 1500 fl.

4. Episcopul de rital grecesc să fie numit episcop sufragan, ori, ce tot atâtă înseamnă, auxiliar, așa, că episcopul latin să aibă drept de prezentare, ori cel puțin drept de a da informații hotărâtoare.

5. Catedrala să i-se pună în Oradea, căci astfel mai ușor se va putea controla și eventualele decrete mai ușor se vor putea executa, ca astfel să se poată delătură corupțiunile ce au intrat în rital acelora, fiind încă în schismă¹⁾.

„Așa ar trebui denumiți toți episcopii de rital grecesc“ exclamă un aulist²⁾, și așa nu e mirare, dacă Roma primește bucuroasă aceste condiții. Celelalte au urmat îngrabă. În 20 Aprilie începe nunțiul din Viena procesul informativ; Kováts e citat acolo; cheltuelile de 670 floreni le supoartă episcopul Forgách. Ca răspuns la rugarea lui Forgách, consultând chestia cu mitropolitul din Kalócsa, drept dovadă a conziderării înalte față de clerul român suplicant, și a simpatiilor ce le nutrește față de generoasa regină Maria Terezia, pontificele Benedict al XIV-lea, dă din consistorul ținut în 12 Iulie 1748 decretul, în virtutea căruia de episcop sufragan, sau vicar de rital grecesc al diecezei orădane, se constituie Meleție Kováts, în înțălesul canonului IX al conc. Lateran al IV, cap. Quoniam de officiis Iudicis Ordinarii, dispensându-l pe Meleție dela iregularitatea schismei și ereziei, în care căzuse, dându-i titlul de episcop, și asemnându-i 1500 floreni din massa venitelor episcopului latin din Orade³⁾.

În 30 August Benedict al XIV-lea îi adresează literile întitulate: „Venerabili Fratri Meliteo Kováts, eppo Tegeanensi“, în cari îl roagă și îndeamnă, ca considerând serios lucrul, ce l-a primit, să se năzuiască din răspuțeri să-l îndeplinească, cercând să placă lui Dumnezeu și nu oamenilor⁴⁾.

¹⁾ Arhiv. episcop. rom. cat. Orade. V. și Bunyitay op. c. p. 56.

²⁾ Bunyitay, op. cit. tot acolo.

³⁾ Schematismus historicus Ven. cleri Dioec. Várad. gr. cath. 1900, p. 21 - 22.

⁴⁾ Tot acolo.

În 16 Sept. 1748 apare bulla de întărire: „Benedictus Eppus Servus Servorum Dei Dilecto filio Meliteo Kovacz Electo Tegean.“ etc. În bulla aceasta se espune, că după o consfătuire temeinică cu cardinalii săi, pontificele Benedict al XIV-lea îl denumește pe Meleție Kováts episcop al Teganiei, cu toate că s'a născut din părinți schismatici, de a căror lege s'a lăpădat mărturisind credința adevărată conform formulei date din partea Romei, fiind absolvat de orice afurisenie ș. a. în ce ar fi căzut înainte de această. Consacrarea va avea să o primească dela oricare episcop de ritul grecesc, care stă în legătură cu Roma, asistându-i doi abați de asemenea în comuniune cu Roma. Indată după aceasta va prezenta apoi nunțiului din Viena jurământul de fidelitate subscris de el însuș și întărit cu pecetea proprie. Se expune mai departe raportul ce are să existe între el și episcopul latin din Oradea. Anume, că pe Meleție îl denumește sufraganele episcopului de atunci, precum și următorilor lui, dându-i putere, facultate și autoritate deplină și liberă să îndeplinească tot și orice se referă și aparține la oficiul de sufraganele de ritul grecesc al bisericii, comunității și diecezei de Oradea¹⁾, „dummodo ad id per modernum et pro tempore existentem Episcopum Varad-em requisitus fueris“, adică până ce episcopul de atunci ori de mai târziu îl va recerca. Totodată cu știrea și învoirea împărătesei Maria Terezia, precum și a episcopului latin din Oradea i-se asignează din masa venitelor acestui din urmă suma anuală de 1500 fl. pentru susținere. La caz, când aceasta i-s'ar denegă prin oarecare oficial, ori prin episcopul latin, să facă recurs la Roma.

Iată iurisdicția dată episcopului Kováts! 90,000 mii de suflete, cari așteaptă mângăiere și păstorire, se treziră cu o păpușe dar și aceasta numai până atunci, până când Forgách îi permite. Difficile est satyram non scribere! Episcopul român din Blaj pribegiă, ca vai de el, aflând numai uși închise; turma lui lăsată pradă lupilor răpitori, îmbrăcați în piei de oi,

¹⁾ „...Teque suffraganeum Graeci Ritus praedicti ejusdem moderni et pro tempore existentis Eppi Varadiensis cum plena, libera et omnimoda potestate, facultate et autoritate omnia et singula, que ad hujusmodi suffraganeatus officium ejusdem Gr. Ritus spectant, et pertinent in Ecclesia, civitate et Dioecesi Váradiensi, hujusmodi gerendi et exercendi eadem Apostolica Auctoritate, ipsarum tenore praesentium constituimus et deputamus“. Constituțiunea lui Benedict al XIV.; o copie.

și acum, când se putea încâtva direge răul, i-se pune vârf, căci interesele personale așa poftesc. Acuma și-a arătat episcopul Forgách dinții.

Cu datul de 30 Nov. 1748, Forgách precizează jurisdicțiunea lui Kováts. Iată-o în toată întregimea în traducere românească contimporană:

„Cinstitului allui nostru Vicariuș și allui nostru al doilea Episcpu.

Noi Grof Forgaci Pavel din Dimeși, cu mila lui Dumnezeu al Orăzii Mari Episcp.; și a cinstitei Varmegii Bihării Feni Ișpan; înălțatului Impărat și Craiu mai din Iaintru sftenic. Iubitului nostru intru Hs. frate, Luminatului și prea Cinstitului Meletie Kováci Episcopului din Tgánia. adevăratul Apostolicescul scaun al Romei; maica tuturor sfintelor Biserici; prin Duhul Sfânt indreptatoriu, având osârdie și purtând grije și in partea ritului celui unit grecesc a creștinilor, Prin umilita noastră rugăciune, tocmindu-se sau așezat; precum ca să fie în cele sufletești sârguitoriu și grijitoriu. Pe tine ca pe unul din Episcpi team poftit și te arăt după randuiala sfintelor soboară. fiindcă team și rânduit cum ca să fii credincios, treaz, înțelept, învățat și intru toate a prăbălui pre toți intru cele bune ca săi indrepti (ție neam incredințat) fiindcă pre tine intru Vicărășia noastră și în partea cea unită românească, intru cele sufletești ca pre un Episcp al nostru te primim. În ținutul Orăzii mari; in Eparhia cea vlădicească a noastră și după scrisoarea noastră pre cele mai sus numite puncturi; te facem, te așezăm și te alduim; nu numai pe aceste care le-am scris, ce pentru toate carele nam avut vreme ale scrii și sânt de trebuința Arhierească; și acelea toate ale așeza, ale rândui, ale judecă in parte vlădicească putere îți dăm și îngăduim ale isprăvi. Iară care lucruri sunt de trebuință ca să le isprăvești cu știrea și voia general-vicariușului nostru; carii până acum nu le am pomenit acestea sânt.

Întăie fără de știrea noastră vizitație intre preuți și păla biserici să nu faci.

Al Doile, Soboară între preoți și norod fără știrea noastră să nu fie.

Al treilea, făcând căutare preuților și sfintelor biserici a globi sau cinste a lua să nu-ți fie slobod.

Al patrulea, Dăm poruncă, că de vei merge in vizitație; cu oameni slugitori ai tăi; și cu carii vor fi de trebuință;

încât este cu puțință să te îndestulești; intr'atâta intru cât să nu easă cu greutate săracilor iară chieltuiala să rânduiești jumătate dela preuți, jumătate dela sate.

Al cincile, Mutând Preuții dela un popor la altul nice un ban să poștești.

A șasele, De va veni cineva la Diaconie; in cinul creștinesc; fără de știrea General-Vicariușului nostru cu vorba, au cu scrisoarea precum că este vrednic și învățat intralt chip să nu-l primești.

Al șeptelea, Cele mai mari și trebuincioase lucruri, fiind că se află destule greșale între preuții sfintelor biserici; de să opresc sunt luarea darului preuțesc; a se opri de preuție, a să pune în temnițe, pentru cununii sau pentru testamenturi sau și pentru mai multe asemenea ca acestea; pentru unele ca acestea poftim înaintea vicariușului nostru ca să isprăvească și pentru toate unele ca acestea nuți dăm slobozenie ale judeca ale rându și a le isprăvi.

Pentru aceasta carii să cuvin Vicariușului și Episcopului ritușului unit, poftim intru toate să trăești și cu dreptate dumnezeiască să le așezi.

Iară voăo preuților și norodului ritușului unit a sfintei Bisericii răsăritului; și noao ca unui Episcop al Orăzii mari dela preasfântul Papa, cele aceste sufletești rânduindu-se, foarte întărită poruncă dăm: cu sfânta îngăduire pe iubitul intru Hs fratele nostru Meletie Kovaci intru mai sus a noastră numită scrisoare să-l aveți. Fiindu Vă datoria al ținea și intru cinstită cunoștință al vedeă, de veți voi ca să nu cadeți sub pedepsirea judecății. Datam in Oradie mare, in curtea noastră cea vlădicească ¹⁾).

Aceasta este puterea vlădicului românesc. Lacomul de Forgách, îl despoaie pre „iubitul frate in Hs.“ de toată puterea; nici măcar atâta nu-i lasă, câtă avea un protopop înainte de aceea. Orice ar voi să facă „allui său al doilea episcop“, trebuie să ceară permisiune dela „general-vicariușul“ și dacă acestuia îi convine, atunci da, poate, altmintrelea, nu! Iar, că aceste nu sunt presupuneri false ne convingem din circulara eppului Forgách de dat 23 Sept. 1749, indreptată cătră toți

¹⁾ O copie scrisă cu litere cirile; in arhivul eppiscopiei gr. cat. de Oradea am văzut mai multe copii de aceste aruncate ici și colo printre documente! Pagubă, că cele vr'o 10,000 de hârtii — documente — încă nici azi nu-s aduse in ordine!

vicearhidiaconii. O dăm în traducere românească liberă. Înțelegând, se zice într'ânsa, că și tu ești de părerea, că în cele spirituale depinzi dela Dl ep. Meleție.... voim să te asigurăm, că nu dl Meleție este aici episcop, ci Noi, căci Dsa este consacrat pentru Tegania, ci stând aceea sub stăpânire tirană, nu poate merge acolo, și pentru aceea l-am luat lângă Noi de ajutor și ca la diferite funcții epești, ce după ritul grecesc Noi nu le putem îndeplini, să ne fie mijlocitor. *De unde trebuie să știi, că dl Episcop Meleție n'are acum mai mare putere ori stăpânire decât pe vremea arhidiaconatului, căci nici poate preoți hirotoni, nici biserici, ori clopote a sfinți, nici poate vizită preoți ori alte asemenea funcții epești a îndeplini, decât, când Noi, ori în absența noastră, vicariul nostru general dl Episcop Fabri, îl facultăm pentru așa ceva. Fără dispoziția noastră ori a vicarului..... numai niște lucruri mai mici poate face, ce și pe vremea arhidiaconatului a îndeplinit¹⁾.... Scripta manent!* Și apoi să ne gândim și la șicanările, ce un atare „general-vicarius“ este în stare să pună la cale, numai pentruca să arate, că el e domn și stăpân și nu „a nagyságos vlagyika“. Ți-se stringe inima, când vezi, că unii scriitori, dealtmintrelea cu mare vază, ca și canonicul Vincențiu Bunyitay, aduce elogii unui hămisit, ca Forgách. Titlurile de „iubit frate“, ori „Mél-tóságos és Főtisztelendő (Ilustrisim și Reverendisim)“, încă nu arată bunăvoință, cu atât mai puțin binefacere. De altmintrelea din cele vr'o 200 documente, ce am studiat referitor la activitatea acestui episcop român, numai în cele scrise de secretarul lui Meleție, am aflat titlul de „Ilustrisim“; eppul Forgách îl intitulează „luminat și preacinstit“, iar în latinește: „In Christo Amico nobis dilectissimo, admodum Reverendo (deci nici un Reverendissimo) Meletio“ ș. a.²⁾. Confrontând documentul de mai înainte intitulat „Cinstitului și luminatului“ etc., și cel lătinesc intitulat „In Christo Amico“ etc. vom observa și o doză de viclenie. Documentul românesc, sau mai bine traducerea românească, făcută cu scopul, ca să se respândească între popor, n'are nimic din menținerea lui Meletie ad bonum placitum. Știa vicleanul Forgách, că prin aceasta numai ură și înverșunare va produce în popor. Episcopie atârânătoare

¹⁾ Memor. lui Meleție; Acte susțernute Comisiei C. regești în 1756. lit. B.

²⁾ Memor. lui Meleție; Acte susțernute Comisiei C. regești în 1756. lit. A.

de bunavoința, ori capriciile lui Forgách, Românii nici când n'au cerut. Ei au cerut episcop stabil, care să-i păstorească, să-i conducă, să-i apere față cu orice dușman, fie acela chiar episcopul latin din Oradea. O știa aceasta episcopul Forgách, și pentru aceea în traducerea românească face să se simță cât de cât dragostea lui față de episcopul român. In cel latinesc adresat direct lui Meleție, vorbește cu totul altmintrelea: „Sfântul Scaun Apostolic din Roma, mama tuturor bisericilor, îndreptată de Spiritul Sfânt, luând în considerare lucrurile din dieceza noastră de Orade, aflându-se aci popor care ține ritul și datinele ritului grecesc, la suplica noastră bucuros s'a învoit, ca îngrijirea acelora să ți-o concredă ție, cunoscându-ți fidelitatea, umilința, știința, precum și celealalte virtuți, cari te ornează³⁾. Deci între împrejurările îndătinat am hotărît și te rânduim pre tine de Vicar și sufragan in cele spirituale și in cele ce aparțin preoției, preste națiunea (valahică) română din dieceza noastră de Orade *singur până la bunul nostru plac*, observându-le cele ce urmează mai jos, dându-ți putere să judeci și să decizi in lucrurile aci nepomenite⁴⁾.” Urmează cele șapte puncte aduse mai sus.

Episcopul Meleție, ori că și între cele mai dejositoare condițiuni voiă să ajungă la mitră, ori că voiă deocamdată să ajungă in scăriță, nutrind mari speranțe de izbândă față cu eppul latin, — și aceasta o arată desvoltarea ulterioară a evenimentelor — primește și aceste preaumilitoare condițiuni și se pregătește la actul consecrării.

Di canonic V. Bunyitay in lucrarea citată (p. 57) pune consacrarea lui Meleție pre 15 Decemvrie 1748. In arhivul

³⁾ Aviz dlui N. Firu „purtare rea“!?

⁴⁾ „Nos comes Paulus Forgách....

Siquidem sacra Romana Apostolica sedes cujuslibet Ecclesiae Mater et Sancti Spiritus directio, praecogitando id, quod in hac nostra Dioecesi Varadiensi sit partim talis populus, qui orientali Ritui et consuetudini semet acomodat, ad humilimam petitionem nostram benigne annuit, quod eidem in Spiritualibus negotiis occurentiis curaturae te indulgeat, inde est quod in tua fidelitate, submissione, prudentia, scientia, experientia aut proba et in aliis virtutibus quibus ornatus esses taliter consideret Te unitorum Valachicae Nationi Vicarium et suffraganeum in spiritualibus etiam quae Sacerdotium concernunt, in hac nostra Varadiensi dioecesi, unice usque beneplacitum nostrum harum Literarum serie infrascripta conservare consvetis conditionibus decrevimus. etc....

Datum — 30 Nov. 1748, com. Paulus Forgach, epp. Varadiensis L. S.

Ladislaus Hegyi — m. pr. — O copie vechie.

diecezan al episcopiei de Oradea se află un concept de singhelie, în care se espune că Meleție a fost primit în cinul Baziliților și sfințit întru episcop de eppul Muncaciului Mihaiu E. Olsavszky. Dalteria e dată în „Residentia nostra Maria Pócsensi die 5 Decembr., Anno Dni 1748.“ De unde ar urmă că Meleție a fost consacrat în 5 ori în 15 Decemvrie. Dl Bunyitay nu aduce nici un document pentru confirmarea aserțiunei Dsale, iar dalteria amintită, așa se vede este numai probă de stilizare, căci prea multe ștergeri ș. a. sunt. Mai probabilă ni se pare părerea, că consacrarea s'a întâmplat în 11 Decemvrie al anului 1748. Părerea aceasta o întemeiez pre un document descoperit în colecția de documente a fostului preot de Cordău, Grigorie Csillagházy. În documentul acesta se notifică protopopului din Poceiu, Mihaiu Aaron, că Meleție în 11 a lunei lui Decemvrie va fi sfințit întru episcop, adecă în ziua de Sânt-Andrieu¹⁾. Scrisoarea e dată din Oradea la 8 Dec. 1748 și e subscrisă de vicariul general eppesc, Iacob Fábry. Actul sfințirei l-a săvârșit episcopul Muncaciului, Mihaiu Olsavszky, asistat de doi abați, canonici în Oradea, depunând Meleție mai întâiu jurământul prescriș de pontificele roman și prezentat lui Meleție prin eppul Forgách în 18 Novembrie 1848.

Meleție astfel este episcop după toată rânduiala, îi mai lipsiă instalarea. Aceasta încă trebuiă să fie pompoasă, să împună atât prietinelor, aderenților Unirei, cât și celor remași în schismă. Pentru aceea vicariul Fábry în scrisoarea-circulară mai sus amintită (8 Dec. 1748), făcând cunoscut terminul sfințirei lui Meleție (11 Decemvrie), provoacă pe toți protopopii, preoții, biraele și jurații ca pre 19 Decemvrie, când are să fie instalarea, să se prezenteze în Oradea. S'au adunat mulți cu prilejul acesta, și multe lacrimi de bucurie au curs pre fețele celor credincioși, când și-au văzut visul cu ochii. Toate suferințele s'au uitat; bucuria, dragostea, și-a făcut lăcaș în inimele celor buni; nădejdea în un viitor strălucit învinse orice indoeli. „Vicarius generalis vivat, clerus noster vivat, populus noster vivat“, erau strigătele lor pornite din inimi. În arhivul episcopiei latine din Oradea se păstrează o scrisoare fără de dat, în care se spune, cum are să se înfățișeze eppul Meleție

¹⁾ În Nr. 5. din anul 1913 al acestei reviste și eu am susținut, că în 15 Dec. 1748 a fost sfințirea lui Meleție, însă greșit. Sfințirea a fost în 11 Dec. 1748. Vezi și „Familia“, an. 1892, nr. 43. p. 512.

cu ocaziunea procesiunii, la instalare. Anume sub liturgia solemnă, la care are să ia parte și episcopul sufragan, acesta se va îmbrăca cu odăjdiile în sacristie, punându-și în cap mitra; iar doi preoți de ritul grecesc se vor îmbrăca de diaconi. Din sacristie în sanctuar vor merge în modul următor: doi diaconi de ritul latin vor merge de a dreapta și respective de a stânga diaconilor de ritul grecesc, cărora le va urmă episcopul Meleție; acestuia îi va succedă pontificantele, episcopul latin. Ajungând în sanctuar, pontificantele, episcopul sufragan și preoții asistenți se vor așeza pe fotelele puse lângă gratii, cu fața drept spre altar, iar cu rărunchii către popor¹⁾. Cetindu-se scrisorile necesare, Meleție este declarat de episcop după toată rânduiala. Nu mai aveă acum decât să se așeze în reședința din piața stului Ladislau.

ȘTEFAN TĂȘIEDAN.

Introducerea în instrucțiunea sacrului Oficiu din 20 Iunie 1883.

I. Introducerea în instrucțiunea din 1883 a sacrului Oficiu, referitoare la cauzele matrimoniale, constă din patru alineate. În alineatul prim este vorbă despre spiritul bisericii în judecarea cauzelor matrimoniale vinculare, care spirit este următorul: „biserica este chiar așa de gata să declare de fără valoare matrimoniul invalid, deși consumat, precum este gata să susțină ca indisolubilă legătura matrimoniului valid și consumat“. Cu alineatul acesta m'am ocupat pe larg într'un articol publicat în Nr. 3—1914 al acestei reviste sub titlul: „Spiritul bisericii în judecarea cauzelor matrimoniale vinculare“.

II. Textul alineatului al doilea, din instrucțiunea citată este următorul: „Inșă experiența de toate zilele ne este martoră sau ne arată de cât studiu și de câtă diligență este lipsă, ca în singuraticile cazuri să se probeze în mod temeinic existența cutărei piedeci dărimătoare. Pentrucă, ori unele piedeci sunt în sine înșeși foarte grele de dovedit, ori se întâmplă adeseori, că faptele din cari trebuie să se scoată dovezile, așa să fie

¹⁾ Ordinatio circa Dnum suffraganeum, in qualinam apparamento debeat comparere ad processionem. Arch. Episcopi rom. cath. M. Várad. Nr. 96.

de încurcate, și împrejmuite de astfel de circumstanțe, încât pe acelea (judecătorul bisericesc¹⁾ numai foarte cu greu le poate explica, și aduce judecată despre acelea. Așa se explică, că Sfântul Scaun, conform silinței aceleia, prin care a voit totdeauna să apere demnitatea unui sacrament atât de mare, administrarea iustității, și mântuirea sufletelor, nu a întrelăsat niciodată, edând fie constituțiuni fie instrucțiuni Apostolice potrivite, să prescrie regule, cu ajutorul cărora și în cazurile cele mai grele să se poată descoperi singur adevărul și să se aducă judecată corectă“.

Lucrurile de căpetenie din alineatul al doilea se reduc la următoarele:

1. La susceperea sau admiterea în for, la pertractarea și la deciderea unei cauze matrimoniale vinculare este lipsă de *studiu mult*. Studiul acesta se reduce la două lucruri, anume: studiarea canoanelor privitoare la cazul concret, adică la faptul dat. Studiul acesta se face ușor, corect și cu adevărat profit, dacă cel, care studiază, pornește dela dispoziția pozitivă a legii, statorită pentru cazul concret, apoi trece la autorii cei mai buni în materia respectivă, și în urmă consultează cazurile decise corect în materia din cestiune²⁾. — În locul al doilea studiul judecătorilor se estinde la cazul concret dat. Cazul concret dat se poate socoti, ca stofa sau materia, carea trebuie măsurată; iar canonul este ca și metrul sau măsura, carea se aplică la materia dată. — Dintre acestea două studii, cel dintâiu, va se zică al canoanelor, trebuie se premeargă, că altcum, cel care studiază cazul concret dat, fără a cunoaște canoanele respective, nu are ochiu juridic, sau umblă într'u întunec, neavând lumina recerută.

2. Studiul acesta trebuie să fie împreunat *cu diligență*. Nu este de ajuns orice diligență, ci se poștește cea mai mare diligență, pentrucă e vorbă de un lucru, dela care atârnă nu numai fericirea temporală, fără și cea vecinică.

¹⁾ Paranteza este a noastră.

²⁾ Unul, care a avut în mână un singur proces matrimonial vincular ori eventual nice unul, tare ușor este aplicat să afirme, că toți judecătorii în cauze matrimoniale vinculare permit studiul amintit admiterei, pertractarei și deciderii cauzei. Eu, care am avut în mână sute de procese matrimoniale vinculare, pot însă spune, că mulți nu-l permit. Că cine sunt aceia, unde sunt, și în cari procese nu au premis studiul recerut, este apoi altă chestie, ce nu se ține de aici.

3. Instrucțiunea pretinde să se dovedească în mod temeinic existența piedecii dirimătoare, ce se aduce contra căsătoriei. De aci se vede, cât de greu calcă prescrisele instrucțiunii acei judecători, cari admit contra căsătoriei acuze nebazate ori nedeterminate, cari admit probe neligitime, ori pe cele legitime le culeg superficial, ori, legitime fiind probele și culese cum trebuie, le folosesc superficial.

4. Studiul, diligența și dovedirea cu temeiul este pretinsă de instrucțiune chiar în fiecare caz, așa, că nu se dă loc la nice o excepțiune.

5. Studiul și diligența, ca să se dovedească cu temeiul în fiecare caz existența cutărei piedeci dirimătoare de căsătorie, sunt pretinse, uneori de însaș piedeca dirimătoare de căsătorie, întru cât unele piedeci din firea lor sunt foarte grele de dovedit, cum este de ex. piedeca impotenței; iar alteori de faptele, din cari se scot dovezile, cari fapte sunt încurcate și acoperite de atari împrejurări, încât se pot explica numai foarte cu greu, și tot cu aceeași greutate se poate aduce judecată despre ele; cum ar fi de ex. moartea cutărui soț de căsătorie în locuri depărtate, și dacă despre faptul morții nu s'ar afla documente autentice, nice martori de visu.

6. Din motivele aduse în punctele de mai sus, Sfântul Scaun totdeauna a dat norme potrivite, cu ajutorul cărora să se poată ajuta judecătorii bisericești și în cazurile cele mai grele.

7. Scaunul apostolic prin darea acestor norme aceea intenționează, ca să se poată descoperi sigur adevărul și să se aducă sentință corectă. De aci se vede, cât sunt de departe de mintea Scaunului Apostolic acei judecători în cauze matrimoniale vinculare, cari din orice motiv lasă lucrul încurcat în cauzele acestea; și sunt încă și mai departe de mintea aceluia Scaunului acei judecători, cari aduc sentință necorectă.

III. Textul alineatului al treilea din instrucțiunea citată, este acesta: „Totuși se știe din experiență, că Patriarhii, Arhiepiscopii și Episcopii de diverse rituri orientale nu se pot totdeauna conforma întru toate acelor constituțiuni și instrucțiuni apostolice pentru împrejurările speciale, în cari se află diecezele lor, și că prin urmare nici nu pot obține totdeauna legalitatea aceea deplină a proceselor și a sentințelor, carea ar fi de dorit așa de mult în deciderea cauzelor de natura aceasta“.

Lucrurile mai momentoase din alineatul al 3-lea sunt acestea:

1. Constată instrucțiunea citată pe baza experienței, că orientalii cu credință catolică *nu pot observa* întru toate în deciderea cauzelor matrimoniale vinculare prescrisele canonice, ce se observă în cealaltă parte a bisericii, adică în biserica catolică de rit latin.

2. Neputința aceasta de a se conforma întru toate o scoate instrucțiunea citată din *împrejurările speciale*, în cari se afla diecezele orientalilor. Și cari pot fi împrejurările acestea speciale? Sigur, că ori unul, ori altul din motivele următoare, ori două, ori trei din acelea, ori toate laolaltă, dupăcum e vorbă de aceasta, ori de aceea biserică orientală cu credință catolică, și anume: lipsa de cultura științifică a clerului; lipsa de respect față de demnitatea sacramentului căsătoriei; lipsa simțului de dreptate față de litiganți; nepăsarea față de mântuirea sufletelor; neglijința generală în oficialii cutărei biserici orientale, carea (neglijință) se manifestă și în alți rami ai vieții bisericești, nu numai în cauzele matrimoniale vinculare; superficialitatea, cu carea lucră unii oficiali, dar în acelaș timp sunt în convingerea — deși eronată —, că ei lucră bine; decadența moravurilor poporului; pericolul de defecționare la schismatici, eretici, ori infideli; împrejurările religioase ori politice grele, înțeleg raporturile grele ale bisericii adevărate față de secte și față de societatea civilă; diversele convingeri religioase greșite, chiar la credincioșii aparținători bisericii adevărate, de ex., că este solubilă căsătoria în general, ori cel puțin în anumite cazuri, că dacă plătește cineva, negreșit va fi despărțit; ușurința de a mitul și de a se lăsa să fie mituit; abuzuri strecurate din societatea civilă în cea religioasă; ușurința, cu carea sunt despărțiți litiganții certați la acatolici și altele.

3. În consecință, adică neputându-se conforma întru toate prescrișelor apostolice etc... (ca sub punctul imediate antecedent), *nu pot obține legalitatea* aceea deplină a proceselor și a sentințelor. Textul instrucțiunii vorbește de legalitate, nu de adevăr, ori de dreptate, pentrucă acestea nu sunt identice. Se poate da cazul, că un martor, a cărui fasiune decide, joară fals. Nu are absolute nime ideie de jurământul lui fals. Se aduce sentință. Sentința evident va fi legală, însă nici decât nu se poate zice, că este adevărată, și nici dreaptă.

Judecătorul bisericesc este dator să aducă sentință în cauzele matrimoniale vinculare, carea negreșit să fie legală, și, dacă e cu puțință, și adevărată, și dreaptă. Dacă se întâmplă, ca în cazul de mai sus, că sentința să fie perfect legală, însă neadevărată, și nedreaptă, judecătorului, dacă nu are nice o vină, nu i-se poate imputa: nice un judecător nu are datorința și puțința să scruteze inima și rărunchii.

4. Legalitatea, de carea este vorba, trebuie atinsă, nu numai în proces, ci și în sentință. Instrucțiunea sub proces înțelege întreagă calea, ce se începe cu acuzarea căsătoriei și ține până la aducerea sentințelor exclusive.

IV. Textul alineatului al patrulea din instrucțiunea citată, este următorul: „Din care cauză, ca să se țină, pe cât este cu puțință, cu religiozitate, prescisele sfintelor canoane într'un lucru atât de momentos, și în acelaș timp să se provadă împrejurărilor speciale, în cari se află tribunalele orientalilor, Sfinția Sa Papa a demândat să se compună o instrucțiune specială pentru tribunalele amintite, carea se va pune în practică întocmai, din partea tuturor acelora, pe cari îi privește¹⁾“.

Lucrurile mai însemnate din alineatul acesta avut:

1. Scaunul Apostolic prin instrucțiunea de față a voit să deie, și de fapt a dat, pentru cei cu disciplină orientală *un normativ special*, acomodat împrejurărilor lor.

2. Normativul acesta este special numai față de întreagă biserica orientală cu credință catolică; dar față de singuraticile biserici, cari observă disciplina orientală, de ex. față de a Românilor uniți cu Roma, este normativ de caracter general.

3. Normativul special în cauzele matrimoniale vinculare pentru biserica Românilor unită cu Roma se cuprinde în decisiunile Conciliilor noastre provinciale, cu deosebire în Conciliul al II. provincial. În cazul de conflict între o dispoziție oarecareva din conciliile noastre provinciale și din instrucțiunea de față, se aplică cu succes axioma de drept: *Per dispositionem specialem derogatur generali*.

¹⁾ „Quare ut, quantum fieri potest, ss. canonum praescriptiones in re tanti momenti religiose servantur et simul consulatur specialibus conditionibus, in quibus versantur tribunalia ecclesiastica penes orientales, Summus Pontifex specialem Instructionem pro praedictis tribunalibus iussit exarari, quae ab iis omnibus, ad quas spectat, accuratae executioni mandetur“.

4. Dispozițiile instrucțiunii acesteia trebuie observate perfect de toți cei, cari admit, tractează și decid cauzele matrimoniale vinculare, fie ei prezenți ai tribunalelor, fie comisari investigatori, fie asesori, fie referenți, defensori ai căsătoriei, notari ai tribunalelor matrimoniale; ba chiar și de singuraticii membrii ai bisericii orientale trebuie observate.

Dr. IOAN SĂMPĂLEANU.

Instrucția catehetică elementară.

Insemnătatea instrucției catehetice a copiilor este mai presus de orice discuție. Ea este temelia credinței și baza oricărei moralități. Dacă copiii nu capătă creștere morală pânăce sufletele lor sunt primitoare de învățături bune, credința lor va fi superficială, și nici când nu va putea garanta observarea moralei. Iar între oameni cu credință superficială, cu morală șubredă, lucrul apostolilor de contrabandă, a prorocilor mincinoși e cât se poate de ușor. Acest lucru l-a înțeles biserica pe deplin. De aceea s'a și îngrijit în toate vremile de catehizare. A ridicat școli și institute proprii, și în acele, dar și afară de acele, a obligat pe preoți la instrucția catehetică a copiilor. Conciliul nostru provincial I. încă are aceste: „*Parohii sunt îndatorați a catehiza tinerimea adultă precum și pruncii dela școală*“ (T. II. c. 9).

Corupțiunea morală, superficialitatea în credință și necredință, lumea întreagă le atribuie preoților cari nu-și împlinesc această însemnată datorință, și este mult adevăr în aceasta acuză. Sunt anume mulți preoți cari nu se prea gândesc la acest lucru. Foarte adeseori însă și preoții cari își împlinesc datorițele, văd cu durere că truda lor are foarte puțin rezultat. Așa că de sine se pune întrebarea, că oare ce poate fi cauza acestui mare neajuns, care neapărat trebuie delăturat. În numărul trecut al acestei reviste s'a ridicat de nou la suprafață această chestiune, de aceea am crezut că e timpul binevenit să inzist și eu puțin asupra cauzelor cari stânjenesc activitatea noastră catehetică.

*

1. Intre cauzele de frunte a rezultatului neîndestulitor al instrucției catehetice elementare sunt de a se pune înainte de toate chiar copiii. S'a dovedit de neadevărată zisa unor pe-

dagogi, că adecă copiii preste tot au voința de lucru, numai trebuie să desvoltăm în ei această voință. Lucrul stă tocmai dimpotrivă, cu copiii ajungem anevoie la rezultate, din cauza că pe copii îi putem duce cu greu la muncă *regulată*, și mai ales nu-i putem deda la muncă spirituală, cu mintea. Fantazia copiilor nu e în stare să fie multă vreme concentrată spre un obiect; atențiunea lor prin urmare nu o putem fixa decât foarte greu. Mintea lor fragedă se obosește curând cu lucrul regulat; se gândește — adese fără să vrea — la cei de acasă, la joc și la altele asemenea. Orice sforțare regulată a minții îi îngrozește; lenea minții îi stăpânește aproape pe toți, între altele și din motivul, că trebuie să stea într'un loc, în aerul rău, îmbâxii al școlii, pe când organismul lor pretinde aer, mișcare. Nu sforțarea minții le lipsește, căci vedem doar la joc cum își pun în lucrare toate facultățile, cum judecă, cum inventează lucruri noue și se silesc să se întrecă unii pe alții. Toate aceste cer sforțări de ale minții, și dela aceasta nu se trag, căci în aceasta află plăcere, le ațîță și ajută fantazia, și dacă se uresc cu un joc, își aleg altui. Nu așa la munca *regulată*. Aici fantazia are puțin rol, atențiunea concentrată mai mult timp se obosește cu atât mai vârtos că acești copii sunt siliți să se învârtă în acelaș cerc de idei, să se ocupe cu aceleași lucruri, fără variație esențială, fără plăcere și atragere specială.

Așa fiind, se cere o sforțare uriașă și statornică să putem îndulci cât de cât, să ne asculte și să se ocupe în mintea lor cu ceace avem noi să le spunem. Chiar dacă s'ar afla vre-unul mai educat în ale credinței, care are voință și la lucru, în scurt timp și acesta se va molipsi de lenea celorlalți, va merge după semenii săi, se va face și el ca tovarășii: leneș pentru lucru spiritual. La aceasta greutate, care există în tot locul și care e dovedită prin experiența de toate zilele, se mai adaugă și împrejurarea că la catehizare e vorbă de lucruri abstracte, supranaturale, cari nu ușor pot fi pătrunse, mai ales de fiii de țaran cari nu-s obișnuiți nici să se gândească. Sunt lucruri cari nu se pot explică, nu se pot vrăji să fie intuitive, și deci nu pot legă atențiunea copiilor, și nu pot oprî sborul fantaziei lor.

Pentru a putea înduplecă pe copii să le placă studiile religiunii, ne trebuie deci stăruință de fier și trudă multă. Dar fiindcă aceasta totuș trebuie s'o ajungem, trebuie să folosim toate mijloacele potrivite. Materialul nu trebuie să-l tractăm

sec, și în mod științific, ci să-l presărăm cu întâmplări, și cu povestiri, cari leagă mai ușor fantazia și atunci suntem ascultați cu mai multă plăcere. Stricteța și seriozitatea științifică în școlile elementare nu folosește nimica, căci astfel nu putem trezi interes, nici dragoste față de studiul nostru. Au mult folos icoanele cari reprezintă unele întâmplări din biblie sau chiar din catehism, căci aceste au darul de-a lega mintea și fantazia copiilor și-i ajută mult să-și poată închipui mai ușor lucrul, și aceste nu le uită apoi nici când.

2. O altă cauză este că la părinți copiii nu prea văd credință, evlavie și pilde bune. Credința părinților e superficială, și câtă e încă nu o prea arată. Cuprinși de griji pământești, ei arareori își înalță gândurile și sufletele spre cer. La mulți părinți iubirea copiilor e — să zicem așa — animalică, adecă se silesc să-i crească, să le grijească trupul; îi încarcă cu bunătăți, îi feresc de toate vânturile le nutresc lenea, zicând că-s încă mici. De *sufletul* copilului, de dezvoltarea minții lui nu se îngrijesc însă. cașicând bunăstarea trupească n'ar avea nimic a face cu viociunea spiritului. Mintea și sufletul sunt lăsate în părăsire sub motivul nărod că „doar nu fac din el popă“. Facultățile intelectuale ale copiilor sunt lăsate la o parte, și astfel aceștia nefiind obișnuiți să se gândească, nu sunt în stare să înțeleagă nici lucrurile cele mai simple. Într'un astfel de mediu nu e mirare apoi dacă copiii rămân în neștiință absolută în cele religioase. Fără exagerare se poate spune, că cea mai mare parte a copiilor cari vin la școlile noastre, nu știu „Tatăl nostru“, ba nu e lucru chiar rar să nu știe face nici semnul sf. cruci.

Răul acesta abia se poate sană acum. Totuș e o datorință a noastră să instruăm pe părinți cu toate prilejurile (predici, îngropări ș. a.) asupra datorințelor ce le au privitor la creșterea religioasă a copiilor și la răspunderea mare ce o au înaintea lui Dumnezeu pentru neglijența întru creșterea lor religioasă. Generația care o creștem noi acum poate însă, și chiar trebuie, să aducă o îmbunătățire și în această privință. Trebuie să le spunem dar copiilor că adevărurile de frunte ale credinței să le învețe bine, ca la rândul său să poată învăța și ei pe copiii lor; trebuie să-i îndemnăm tot mereu la împlinirea datorinței de a învăța și pe alții la credință de câte ori li-se va dà prilej.

3. Copiii peste tot, dar mai ales cei dela sate au un simțemânt de neplăcere, de groază sau chiar de ură față de școală. Acolo învață o mulțime de lucruri pe cari mintea lor nu-i în stare să le cuprindă și să le țină. Aceste lucruri îi fac apoi să nu le placă școala, să fugă când pot. Intr'adevăr cercetarea școlii în satele noastre e foarte slabă. Venind unul la școală învață câteva întrebări din catehism sau vre-o întâmplare din biblie, apoi nu mai vine 2—3 săptămâni de-a rândul. Așa apoi, ce învață cei din școală, cel rămas acasă nu le știe, și nici nu mai este vreme să se ocupe cineva numai cu el să suplinească ceace n'a învățat, așa că rezultatul învățaturii pentru el e aproape nimica. În multe părți autoritățile nu pedepsesc pe ceice lipsesc dela școală, așa că nici frica nu-i îndeamnă la cercetarea ei. Ce-i drept de multeori părinții sunt săraci încât n'au de unde să se încaseze pedepsele, dar mai e și aceea că se iau de scuzate orele petrecute la găște sau la purcei, unde nu multă religie pot învăța. Ar trebui apoi ca învățătorii să exerciteze cele propuse de preot amăsurat conc. nostru prov. I (titlul IX. cap 5), fiindcă orele de catehism sunt puține și elevii astfel nu pot învăța bine materialul. Acest lucru se întâmplă însă în foarte puține locuri, mai ales de frica rezultatului neîndestulitor în celelalte studii, care ar trage disciplinar contra învățătorului, dar adeseori din cauza ambiției sau a lipsei de supunere și de bună-cuviință.

Pentru sanarea acestui rău trebuie să luminăm pe părinți în privința foloaselor învățaturii, să le spunem că pentru binele acestora trebuie să se lipsească de copii la lucru; să ne silim prin purtare blândă părintească să îndulcim pe copiii la școală, să vadă și ei că le deschidem mințile și nu-i schinguim în bătăi, nici le tăem limbile. Ca directori școlari să ne îngrijim apoi ca absentările să fie date la forurile competente, și să pretindem cu energie executarea pedepselor, fără considerații laterale. Astfel fiind absentările mai rari, rezultatul catehetizării încă va fi mai îndestulitor. Pe lângă aceste să ne grijim — în interesul mare al credinței și al moralei credincioșilor noștri —, ca cele propuse de noi să fie exercitate din partea învățătorilor.

4. Un mare neajuns e și lipsa cărților. Poporul nostru e sărac, dar și de altcum mai bucuros cumpără o „fele“ de răchie decât o carte pentru copilul său; unii o fac din prostie,

alții din răutate. Ceice din întâmplare au carte, încă nu citesc acasă și nu învață nimic, ci se joacă. Dar ceice n'au cărți, cum vor învăța!? Oricum îi silim, aceștia rămân proști. Apoi cărțile noastre de catehism și de biblie sunt scrise într'un limbaj greu pentru cele mai multe ținuturi¹⁾, și nu se prea ține samă de greutățile cu cari se luptă cateheții școlilor dela sate.

Preoții ar trebui să-și pună toată silința, ca în fiecare sat să se facă un fond din care să se cumpere cărți, măcar pentru copiii săraci. El s'ar putea face fie din banii bisericii, fie pe încetul din o parte a colectelor ce se fac în Dumineci și sârbători, ori eventual pe altă cale și astfel s'ar ridică una din cauzele nereușitei catehizării.

5. Copiii cari trăesc într'un mediu în care nu se face îngrijire de suflet ci numai de trup, nu se gândesc și nu râvnesc la lucruri mai înalte ci numai la pravul pământului; stau pe o treaptă inferioară a sensibilității. Cu încetul devin indiferenți față de pedepsele și laudele obișnuite, cari nu sunt în stare să-i ambiționeze și să le miște voința spre lucru serios. E o greutate și aceasta, și încă din cele mai însemnate. Cu toate aceste nu-i iertat să trecem cu vederea silința unora și neglijența altora, nu-i iertat să lăsăm laudele și pedepsele; dacă se poate, să aflăm laude și pedepse noue, neobișnuite în partea locului: aceste apoi vor avea rezultat. Dar și cele obișnuite trebuie să le folosim, căci tot se vor trezi ei și nepăsătorii din amorțeală. Modul purcederii noastre în astfel de cazuri o dictează împrejurările și simțul fiecăruia.

6. Preoții cari catehizează cu însuflețire și regulat, și totuș văd, că truda și osteneala lor n'are rezultatul dorit, că nu pot ridică nivelul moral al credincioșilor, — își pierd paciința și nu mai lucrează cu aceeaș voe și însuflețire ca mai înainte. Lucrul acesta e comun la toți oamenii, și e așazicând în firea omenească, deci e departe de a fi greșala specială a unora sau a altora. Cauza celor mai multe neizbânzi ale noastre e groaza de o sforțare durabilă; aceasta slăbiciune generală omenească oprește orice avânt nobil. Așa suntem noi: trudim și ostenim bucuros, dar dacă nu vedem roadele acestor

¹⁾ De greutatea aceasta autorii manualelor de religie nu pot ține samă. Manualele de școală nu pot fi scrise în limba stricată, mai ales prin cuvinte ungurești, ale singuraticelor ținuturi, ci exclusiv în limba literară obișnuită.

trude și ostenele, ne pierdem voia, suntem deprimați; și mai ales se întâmplă aceasta la lucrul greu și omorîtor de nervi al catehizării.

Firește, că așa nu e bine. Trebuie deci să cercăm a ne păzi avântul și entuziasmul în vederea unui scop atât de sfânt și nobil; trebuie să lucrăm cu răbdare, căci toate lucrurile mari din lume s'au făcut încet, cu răbdare. Trebuie să lucrăm cu curaj, căci aceste e semnul, că înțelegem într'adevăr chemarea noastră, de a repara stricăciunile mari și dureroase a împrejurărilor maștere și a neglijenței multor veacuri de mai înainte.

7. Mulți preoți merg la cateheză fără să se pregătească înainte, sau chiar fără să știe ce urmează să se predee. Catehismul îl știm, fără îndoială și nu trebuie să ne pregătim ca copiii; dar dacă numai dăm lecția și ieșim, atunci ce-i drept n'avem lipsă să ne pregătim, dar nici n'am făcut absolut nimica. Copiii atunci n'au plăcere să învețe, ba nici chiar să vie la școală, și apoi nu-i mirare că nu știiu nimica. Ce vor învăța din silă, nu le va rămâne în minte și nu vor ști cum să pună în practică și așa n'am lucrat nimica întru lățirea și întărirea credinței și a moralei, sau cu alte cuvinte nu ne-am făcut datorința.

Dar noi vrem să avem *roadele* catehizării, de aceea propunerea noastră trebuie să fie vie, cu istorisiri morale, cu asămănări și pilde; trebuie să explicăm copiilor, cum să pună în practică învățăturile, ca acele să nu fie numai cuvinte învățate de rost, ci să lucreze în suflete. Toate aceste cer pregătire serioasă, și cine-și pricepe menirea, pricepe și aceea cum să se facă plăcut și ascultat. Preotul trebuie să aibă apoi purtare părintească și blândă; nu poate folosi orice mijloace de pedeapsă spre a sili pe elevi să învețe; bătăile mai ales n'au loc la ora de catehism. Aceste din motivul că preotul mai e și păstor sufletesc și are atingere deasă cu credincioșii săi în chestii sufletesti cari cer încredere, dragoste deplină; e confesarul nu numai a celor mari, ci și a copiilor. Dacă se va folosi de orice mijloace disciplinare va naște în suflete frică, în paguba încrederii și a iubirii, de cari necondiționat are lipsă în lucrarea mântuirii sufletelor.

*

Regrese în cele religioase există. Inzii cari s'au fost înălțat la un grad superior al culturii și la început au fost mo-

notești cum dovedește Max Müller¹⁾ și mai ales Pesch²⁾, au ajuns să se închine moimelor și vacilor și să fie politești. Tot acest lucru îl dovedește cu privire la Egipteni De Rouge, la Perși Windischmann, la Asirieni și Babiloneni Kaulen, la popoarele din Africa Livingstone. În fața acestor fapte ale istoriei, cu ușurință vom putea înțelege că și la neamul nostru ar putea să se întâmple astfel de regrese. Decât noi nu-i iertat suferim așa ceva!...

Trebuie să luptăm deci din răspuțeri spre a scoate din suflete nepăsarea păcătoasă și superficialitatea în credință, — înlocuindu-le prin credința tare, conștientă și lucrătoare de fapte bune și prin vieța creștinească. Și fiindcă după convingerea și experiența unanimă, instrucția catehetică elementară este temeliea acestei vieți — ea trebuie întărită. Delăturând cauzele cari opresc izbânda ostenelelor noastre grele, lucrând cu energie, cu stăruință de fier, cu însuflețire și cu răbdare, truda noastră va reformă din temelie vieța credincioșilor.

Și atunci n'avem să ne temem de regres în cele religioase!

GHEORGHE M. PTEANCU.

INSEMNARI.

Cristos, Christos sau Hristos? Cunoaștem cu toții fazele, prin cari a trecut ortografia limbii noastre și știm că fonetismul știrbit încă în multe din drepturile sale, care stăpânește astăzi, nu poate fi socotit ca ultima fază a desvoltării ei. După fixarea ortografiei de azi din partea academiei române, câțeva vreme oamenii s'au trudit să scrie după principiile și regulile stabilite de ea. Chiar dela început s'au găsit însă și de aceia, cari n'au voit să se supună.

Cu încetul apoi „răsvrătorii“ s'au înmulțit și astăzi se ventilează și se discută deja, în cercuri tot mai largi, îmbunătățirile ce ar trebui să se facă în această materie. Anumite inconsecvențe ale sistemului ortografic de azi au produs adevărat o seamă de încurcături sau mai bine zis un fel de anarhie a nesupunerii, ce nu se mai poate tolera.

Numele atât de scump oricărui creștin, care ne amintește pe mântuitorul lumii, academia îl scrie: *Isus Hristos*. Cu

¹⁾ »Ursprung der Religion«. ²⁾ »Gottesbegriff des Altherthums«.

toate acestea cuvântul de origine jidovească *Isus*, se mai scrie încă și azi — ce-i drept mai rar — și în forma *Iisus*. Nu ne ocupăm însă și de acest cuvânt, fiindcă ni-se pare, că forma *Iisus*, oricât de justificată ar fi de altfel din punct de vedere etimologic, nu va mai trăi multă vreme, fiindcă toată lumea folosește în pronunție un singur *i* și astfel în curând se va ajunge, credem, la o uniformitate în sensul dorit de academie.

Nu este acesta cazul cu cuvântul de origine grecească, care exprimă noțiunea ungerii (*Unsul—Mesia*), și pe care academia — ținând seamă și de pronunția și de etimologie — îl scrie *Hristos* (dela $\chi\rho\iota\sigma$ = ung). Cu toate acestea, fără să ne putem da seamă pentru ce, s'a ajuns în privința scrierii acestui cuvânt la o adevărată anarhie. Numerii gazetelor și revistelor noastre apărute în preajma praznicului învierii Domnului, ne oferă, sub respectul acesta, cel mai dureros tablou. Numele lui *Mesia* se scrie, nu sporadic ci pe o întindere aproape egală, în câteși trei formele din fruntea acestor șire. Am găsit apoi și organe de acele, cari în acelaș număr scriu acest nume în două forme, fără ca cel puțin una dintre ele să fie cea adoptată de academie. Și lucrul acesta se face deopotrivă dincoace și dincolo de Carpați, din partea organelor noastre bisericesti tot așa de mult ca și din partea celorlalte. Iată cum se grupează după nrii de paști organele dela noi, în cari am găsit cuvântul *Hristos*:

a) *Cristos* au aceste: „Gazeta Transilvaniei“, „Telegraful român“, „Revista preoților“ și „Foaia diecezană“. „Luceafărul“ scrie *Crist*!

b) *Christos* găsim la: „Gazeta Transilvaniei“ (alt articol!), „Românul“, „Revista economică“, „Progresul“, „Olteanul“, „Foaia poporului“, și „Libertatea“.

c) *Hristos* au scris următoarele: „Unirea“, „Drapelul“, „Revista teologică“, „Cuvântul adevărului“, „Biserica și școala“, „Progresul“ (alt articol!), „Foaia scolastică“, „Păstorul sufletească“ și „Cultura creștină“.

Așa organele dela noi, iar cele de dincolo tot așa, dacă nu și mai și. Așa însă nu mai poate merge. Abaterile arbitrare, și uneori și inconsecvente, dela forma stabilită de academie trebuie să înceteze. Motivele sunt mai multe. Primul și cel mai însemnat este, că în academie, care scrie *Hristos*, noi avem cel mai înalt și cel mai competent for, căruia neapărat trebuie, să i-ne supunem. Principiile și regulile ei nu sunt inal-

terabile, asupra lor se poate discuta cu deplină libertate, hotărârile ei se pot schimba — și se va face —, dar până când aceasta nu s'a făcut, nu se poate admite ca ele să nu fie urmate. În cazul nostru insistăm însă pentru forma stabilită de academie și pentru alte motive. Și anume pentru că forma *Hristos* ni-se pare cea mai corectă și din punct de vedere etimologic și din punct de vedere fonetic. În ce privește etimologia, lucrul e limpede, fiindcă χ grecesc cu nimic nu se poate redă în românește mai bine ca și cu litera h. Dar nici din punct de vedere fonetic nu se pot face greutăți deosebite. Ceice nu scriu *Hristos*, ci *Cristos* sau *Christos*, adevărat că pot zice, că ei așa pronunță, numai cât chestia nu e cum se rostește un cuvânt din partea unuia sau altuia, ci cum trebuie să se rostească. Și apoi în chestia aceasta, fiind vorbă de un cuvânt per eminentiam religios, ni-se pare că trebuie să recunoaștem o anumită competență tocmai cercurilor bisericești. Iar aceste, după cum apare din tabloul de mai sus, ori și mai limpede din cărțile mai noue de orice natură, scriu cu predilecție și în majoritate absolută așa cum scrie academia, și o fac — credem să putem spune aceasta — pentru că așa pronunță.

Mai presus de toate, ni-se pare însă că este și o impietate față de Mântuitorul lumii, să nu-i scriem numele la fel. Și de aceea, chiar să nu se admită competența în pronunțare a cercurilor bisericești, să scriem *Hristos*, cum scrie academia, pentru că singur așa vom putea ajunge la uniformitate.

Fie, ca aceste șire, să nu se fi scris înzădar!

Dr. Alexandru Rusu.

CRONICĂ.

Procesul dela Sătmar. Născut dintr'o revoltă ce cuprinsese toată suflarea românească pentru știrbirea provinciei noastre mitropolitane de Alba-Iulia și Făgăraș, și ținut în mijlocul celei mai vii interesări a tuturor Românilor, procesul dela Sătmar este și va fi pentru toate vremile o pagină ce nu se va putea șterge din cartea vieții neamului nostru. Oricât s'a trudit justiția maghiară să degradeze pe păr. Mureșanu și pe soții lui de suferințe la rolul de „resvrătitori ordinari împotriva autorităților“, asupra cărora se poate roști cu inima li-

niștită osânda temniței ordinare, — avem convingerea, că n'a isbutit și de aceea credem că verdictul dela Sătmar va trebui să se schimbe. Dar ori se va schimba, ori nu, faptul că s'a putut ajunge la acest proces chiar în părțile atât de expuse ale Sătmarului și că țărănimea noastră de acolo a știut să aibă în decursul lui aceea ținută demnă și lipsită de orice momente de șovăială, care ar face cinste chiar și celor ce se țin de pătura noastră cultă, — este pentru orice om nepreocupat o grăitoare dovadă despre puterea noastră de viață.

Ca mâne, când revizuirea bullei „Christifideles“ va fi un fapt împlinit, și când Moftinul de unde s'au recrutat „răsvrățitorii“ se va alătură împreună cu celelalte parohii românești, iarăș la diecezele dela cari au fost rupte, vor pricepe și alții, mai bine ca acum, că mișcarea care a provocat „răsvrățirea“ din Sătmar n'a fost o mișcare criminală... Iar păr. Murășanu și soții lui vor aveà atunci mângăierea, că au contribuit și ei la această izbândă, care nu puteà să nu vină!

Până atunci aibă mângăierea curată pe care i-o poate da cuiva conștiința că și-a iubit și își iubește legea și limba. (ar.)

*

O discuțiune păgubitoare în jurul unei centrale.

În 26 Aprilie a. c. delegații tovărășiilor române din comitatul Sibiiu au decretat înființarea unei centrale a însoțirilor cu numele „Infrățirea“, alegându-și atunci și consiliul de administrație și de control. „Infrățirea“ însă, în loc de bucurii și însuflețire, a produs nemulțămiri, discuțiuni păgubitoare și războiu între înfăptuitorii centralei și între ceice se cred a fi îndreptățiți a conduce viața economică cooperativă dela noi. „Revista economică“ (nr. 18) vrea să arete, că înființarea federalei însoțirilor economice e „un act pripit“ și „compromiterea“ cooperației. Președintele nou-născutei centrale răspunde în „T. R.“. Tot acolo își face replica și redactorul „R. E.“

Mărturisim, că n'avem nici o plăcere să asistăm la discuțiuni de felul celor publicate, în o chestiune așa mare și importantă și dorim foarte mult să li-se pună capăt spre mulțămirea și liniștirea publicului. Altcum s'ar puteà crede, că sunt unii bărbați, cari caută în toată afacerea numai avantajile, plăcerile și foloasele lor proprii și nu binele poporului ajuns la marginea prăpastiei economice, iar alții sunt supărați și invidioși pentru diligența, norocul și succesele celorce au socotit, că pentru ei nu mai sunt obligătoare unele legi, de cari trebuie ținut seamă, dacă se lucrează serios pentru o țintă mare, ce o

putem ajunge numai cu înfrățirea puterilor pe baza acelei iubiri, care se bucură de adevăr și nu pizmuiește.

Sperăm, că pasul celor din jurul „Infrățirei“, oricum e judecat, ne va duce cu o zi mai îngrabă la organizarea vieții noastre economice. Asociația, băncile și ziaristica vor lucra de aici încolo mai cu zor pentru realizarea acestei idei, luând în socotință și pe cei mai de seamă factori în aceasta chestia, pe preoții noștri. (șr.)

*

In jurul limbii de catehizare din școlile populare. Sunt încă vii desigur în memoria oricui, resenzul și revolta îndreptățită ce-a produs între Români nenorocită lege școlară alui Apponyi din 1907. Mișcarea ce se pornise în timpul acela — și care dăinuește de atunci până astăzi —, pentru modificarea acestei legi, luase proporții și mai mari când ordinațiunea ministerială din 1908 nr. 106,176 interpretă legea în sensul că în clasele superioare ale școlilor de stat, catehizarea trebuie să se facă, în ce privește principiile de credință mai de căpetenie și rugăciunile mai obicinuite, și în limba maghiară.

Printr'o ordinațiune publicată în monitorul oficial din 23 Aprilie c. nr. 1797, ministrul actual de culte și instrucțiune publică, „considerând legătura strânsă dintre catehizare și viața religioasă“, află de *admisibil* „ca instrucțiua religioasă să se îndeplinească în l. maternă a elevilor în școlile populare de stat, comunale, precum și în acelea susținute de singuratici și reuniuni, anume: în cele șase clase ale școlilor elementare, în școlile superioare populare și civile, în institutele pedagogice pentru învățători și învățătoare, precum și în institutele pentru cvalificarea conducătoarelor pentru azile“.

Ordinațiunea aceasta, care se adresează „cătrec toate veneratele autorități bisericesti“, în grija cărora lasă executarea ei, este desigur o revenire la adevăr pe cât de creștinească pe atât și de pedagogică. Ne bucurăm de ea, indiferent dacă a venit pentrucă am știut să ne-o eluptăm, ori pentrucă cei dela cârma țării au înțeles că nu mai merge cu sistemul de guvernare de până acum. Și într'un caz și 'n altul noua ordinațiune referitoare la catehizare este un act de mare importanță, și ne-ar plăcea dacă am putea vedea într'ansa preludiul unui întreg șir de îmbunătățiri — pe toate terenele. (ar.)

*

Congres antialcoolic. Comitetul internațional al reuniunilor catolice antialcoolice a ținut un cercetat și bine succes congres în Roma. De pe toate continentele și aproape din toate neamurile, cari sunt în aceeaș legătură de credință, de iubire și de regim, au alergat la centrul de viață sufletească cei mai chemați și mai însuflețiți apostoli ai antialcoolismului. Acolo, în Roma, luptătorii isteți și curagioși, în zilele 21, 22 și 23 Aprilie a. c., și-au descoperit experiențele câștigate în lupta cu cel mai mare dușman al omenimii, s'au bucurat împreună pentru biruințele din trecut și au discutat cu competență chestiunea mare a alcoolismului, alegând cele mai potrivite mijloace pentru continuarea cu succes a lucrării, asupra căreia S. Sa Papa a implorat binecuvântarea cerului. Pontificele Piu X a primit pe congresiști în 22 Aprilie, iar în 24 secretarul de stat al Sfinției Sale le-a trimis o scrisoare, în care spune, că succesul sf. Petru aprobă și sprijinește cu toată puterea mișcarea antialcoolică, știind bine, că alcoolul are cea mai distrugătoare influință asupra moralului public și privat.

După cât știm, dintre fiii bisericii noastre române gr.-cat. nu ne-a reprezentat nici unul la marele sfat ținut în cetatea eternă, carea ne-a născut de două ori: ca Români și ca creștini. Motivul? N'avem nici o reuniune antialcoolică diecezană, care să se fi îngrijit la timp de reprezentarea ei prin un delegat, cel puțin. Asociația catolică din Ungaria a abstenenților a fost reprezentată și conducerea aceleia a ținut să trimită și o scrisoare omagială, în care, înșirându-se protectorii, guvernatorii și oficialii asociației și expunându-se scopul ei, se cere binecuvântarea Pontificelui.

Atențiunea deosebită ce se dă acestei mari chestiuni în o parte a presei noastre și mai ales interesul tot mai viu și mai potențat ale preoțimei noastre manifestat în sinoade, ne încredințează, că nu peste mult și la noi se va înjgheba o organizație împotriva abuzului cu beuturile spirituoase, despre care cunoscutul episcop Egger zicea, că „nici cel mai tiran cuceritor nu tratează cu popoarele așa fără milă ca alcoolismul... Dușmanul acesta, care intră în țară, nimicește zeci și sute mii de bărbați, își împrăștie limbile de foc pretutindenea, lățește morburile epidemice, sapă mormântul buneiști, al moralității și al religiosității. Acesta nu-i dușman extern, ci intern, pe care îl nutresc popoarele la propriul sân“.

Studiarea temeinică a chestiunii alcoolismului va rări zi de zi tot mai mult șirele acelora, cari stau încă la o parte și

poate zimbesc în fața luptei, ce se poartă deja în literatură și presă, de pe amvon și în scaunul mărturisirei, în familie, în școală și în societate și ca mâne vom vedea cu bucurie în rândurile prime pe mulți dintre aceia, cari azi sunt bănuitori și nehotărâți. (șr.)

Cărți și reviste.

D-l *Apostol D. Culea* își publică impresiile avute în 1913 printre zidurile «Romei papale». Ne oprim la crenguța aceasta veștedă din frunzișul «*Ramurilor*» dela Craiova, nu pentru că ar merita atenția noastră, ci pentru a încreștă puținel felul de judecată al unor oameni certați cu cele mai elementare cerințe ale bunului simț.

În Roma impresionistul nostru nu a văzut nimic bine, decât «școlile moderne de unde catechismul este alungat cu biciu de foc». Toate celelalte opere de creștinească pietate, ascetismul școlilor bisericesti, mozaicurile splendidelor bazilice, pictura lojeilor lui Rafael, smerenia măicuțelor, mulțimea de furnicar (sic!) a călugărilor, tot triumful celor mai dumnezeiești măriri ale Romei papale, înaintea cărora se pleacă uimită și fruntea dușmanilor bisericeii, sunt lucruri peste cari informatorul »*Ramurilor*« poate trece lăsând urme de condei muiat în ignoranță și în noroiu.

Și dragostea de frate — să-i credem oare? — l-a dus și pela institutul de «Propaganda fide», ca să vadă pe «tinerii români din Ardeal, veniți aici după învățătură papistașă». Ce dezastru! A întâlnit «tineri fără curiozitate, fără bucuria surprizei (ce modestie de călugăriță la d-l Culea!), cu mișcări potolite ca ale unui bătrân obosit de vieață,» cari «nu i-au cerut nimic mai mult decât le-a spus d-sa». Și le-a spus multe despre Hajdudorogh, despre războiul balcanic, despre ceasul socotelilor și «flăcării studioși ai Ardealului unit» au rămas în liniște, cu o încăpăținare de cuc au rămas în tăcere...

Și bietul d-n *Apostol D. Culea* s'a depărtat supărat, că n'a putut face apostolie naționalistă printre acești robi ai iesuitismului.

Păcat numai, că acești tineri probabil știau mai multe despre Hajdudorogh decât importunul lor incvizitor și probabil știau și aceea, că dintre aceleași ziduri aspre, de sub aceeași disciplină de fier și din aceleași chilioțe, mărturii grăitoare ale înfrânării și ale așteptării după plinirea vremii, în cari ei își petrec acum

mulțumiți anii tinerețelor, au ieșit un Maior, un Șincai, un Petru Pavel Aron și un Bunea. Și probabil în naivitatea lor copilărească mai știau încă un lucru și anume, că nu e tocmai cu minte să te încrezi în cel dintâiu necunoscut, care voește să pătrundă și în cele mai bine păzite ascunzișuri ale sufletului tău și mai ales în vremea aceasta nu, când acasă în țara lor unele ziare ungurești-jidovești din capitală pretind să nu se mai trimită tineri români la Roma, deoarece se întorc toți valahi cu idei dacoromânești.

Rămână sănătos d-l Apostol și dacă ar dori să ne cunoască și impresiile noastre pe urma rândurilor din «Ramuri», întrebându-ne, că a făcut bine mergând la Roma ori nu; în clipirile noastre șirete, cum îi place d-sale, va ceti un lămurit «forse che si, forse che no.» (ic.)

Cărți întrate la redacție.

Dr. Avram Sădean, Date nouă despre Gheorghe Lazăr. Arad 1914. Prețul 1. cor.

Charles R. Gibson — Victor Anestin, Povestea unui electron. Editura librăriei Alcalay. București 1914. Prețul 1 leu.

TELEFON.

D. Cenadul-mare. Feliul cum se prezintă hotărîrea din chestie a sinodului protopopesc în posta red. din »Cuvântul Adevărului« e cu totul altul decum ni-l-ați prezentat Sf. Voastră și e deosebit chiar și de feliul cum se prezintă în creștătura »o biruință« din acelaș număr al revistei numite. Ceeace se spune în aceasta, că »cele mai multe districte protopopești a diecezei Lugojului nu s'au învoit la *canonizarea* liturghierului ed. 1905 din Blaj«, este un lucru pe care noi nu-l putem înțelege, fiindcă nu știm de unde și de când au sinoadele protopopești, fie și a diecezei Lugojului, dreptul de a se învoi sau de a nu se învoi la »canonizarea« vre-unei cărți liturgice edată de autoritatea competentă. — Suntem prin uramre de convingerea, că autoritatea competentă a numitelor districte protopopești încă nu se va învoi la canonizarea hotărîrilor luate de acestea.

P. Lugoj. Trase postale (postai megbizás) am spedit numai pentru plata abonamentului restant cu 31 Dec. 1913, de cumva restanțierii n'au cerut amânare. Lucru și nouă cheltueli! Am fost necesitați să le facem.

T. Gyulațő. — *H. Sălcud*. La dorința Sf. Voastre constatăm primirea sumelor trimise

Errata. Rectificăm următoarele greșeli ce s'au strecurat în articolul d. Z. Păclișanu din numărul trecut (8):

Pe p 230 șirul 6 din sus în loc de 1579 citește 1597.

» » 232 » 5 » jos » » » potov citește potor.

» » 233 » 8 » sus » » » un preot B. citește un preot din B.

» » 234 » 2 » jos » » » jurată citește furată.

Apoi în toate locurile în loc de Moladeț citește Molodeț.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.